

MUSIQA SAN'ATI TARIXI.

*Namangan viloyati tarixi va
madaniyati davlat muzeyi ilmiy hodimi.*

Sh.Yigitalieva

Musiqqa (qadimgi yunoncha: – „muzalar san'ati“) – inson hissiy kechinmalari, fikrlari, tasavvur doirasini musiqiy tovushlar izchilligi yoki majmui vositasida aks ettiruvchi san'at turi. Uning mazmuni o'zgaruvchan ruhiy holatlarni ifodalovchi muayyan musiqiy-badiiy obrazlardan iborat. Musiqqa insonning turli kayfiyatlari (masalan, ko'tarinkilik, shodlik, zavqlanish, mushohadalik, g'amginlik, xavf-qo'rquv va boshqalar) ni o'zida mujassamlashtiradi. Bundan tashqari, musiqqa shaxsning irodaviy sifatlari (qat'iyatlik, intiluvchanlik, o'ychanlik, vazminlik va boshqalar)ni, uning tabiati (mijozi)ni ham yorqin aks ettiradi. Musiqaning ushbu ifodaviy tasviriy imkoniyatlari yunon olimlari – Pifagor, Platon, Aristotel va Sharq mutafakkirlari – Forobiy, Ibn Sino, Jomiy, Alisher Navoiy, Bobur, Kavkabiy, tasavvuf arboblari – Imom G'azzoliy, Kalobodiy Buxoriy va boshqa tomonidan yuqori baholangan, sharx va ilmiy tadqiq qilingan. Musiqaning odam ongi va hissiyotiga ta'sir etishning ajoyib kuchi uning ruhiy jarayonlarga hamohang bo'lgan protsessual – muayyan jarayonli tabiati bilan bog'liqdir. Musiqqa asarlari mazmunida musiqali obrazlarning o'zaro munosabatlari (taqqoslanish, to'qnashuv, rivojlanish kabi) jarayonida shakllanadi. Mazkur jarayonning xususiyatlariga ko'ra Musiqqa mazmuni ham turli – epik, dramatik, lirik belgilarga ega bo'lishi mumkin. Bulardan insonning ichki dunyosi, ruhiy holatlarini ifodalashga moyil bo'lgan lirika Musiqaning „botiniy“ tabiatiga ancha yaqindir. Musiqaning mazmuni – shaxsiy, milliy va umumbashariy badiiy qiymatlarning birligidan iborat bo'lib, bunda ma'lum xalq, jamiyat va tarixiy davrga xos ruhiy tarovat, sur'at, ijtimoiy fikr va kechinmalar umumlashgan holda ifodalanadi. Musiqqa shakllari har bir davrning ma'naviy ma'rifiy talablariga javob bergan holda, ayni vaqtda inson faoliyatining ko'pgina jabhalari (muayyan jamoaviy tadbirlar, odamlarning o'zaro etik va estetik ta'sir etish, muloqot qilish jarayonlari) bilan mushtarakdir. Musiqaning, ayniqsa, insonning axloqiy va estetik didini shakllantirish, hissiy tuyg'ularini rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarini rag'batlantirish vositasi sifatida roli

juda muhimdir. Musiqa ham muayyan ma'lumotlarni sadolar vositasida ifodalash imkoniyatiga ega. Jumladan, tovushlarning baland-pastligi, ingichka-yo'g'onligi, uzunqisqaligi, kuchliligi va boshqa vositalar yordamida odamning ichki holatini ifodalash imkoniyati jihatidan Musiqa nutqqa (nutq intonatsiyalariga) o'xshaydi. Ammo, san'at turi sifatida Musiqa fakat ungagina xos bo'lgan xususiyatlari bilan nutqdan farq qiladi. Musiqa tarixini Forobiy inson nutqining shakllanish jarayoni va hissiyotlari bilan bevosita bog'liq holda, Ibn Xaldun (14-asr) esa – ijtimoiy tizimlarning shakllanish imkoniyatlariga asoslangan xolda tushuntirishgan. Zamonaviy musiqashunoslik fani arxeologiya va etnik ma'lumotlaridan kelib chiqib, musiqa san'atini ibtidoiy jamiyatda insonning amaliy faoliyati jarayonida boshqa san'at turlari (raqs, she'riyat) bilan qorishma (sinkretik) holda paydo bulishini asoslab beradi. Bunda Musiqa ijtimoiy muloqot vositasi, mehnat va marosim jarayonlarini tashkil etish vositasi bo'lib xizmat qiladi va ayni vaqtda jamiyatga zarur axlokiy ma'naviy xususiyatlarni tarbiyalash maqsadlarini ko'zlaydi. Ibtidoiy davrning oxirgi bosqichida dastlabki qorishma san'at majmuasidan bir qancha san'at turlari, jumladan, Musiqa ham ajralib chiqadi.

O'zbekistonda Musiqa, asosan, xalq va og'zaki an'anadagi professional Musiqa sifatida qadimdan rivojlanib kelgan. Xalq Musiqasida lapar, terma, yalla, qo'shiqlarni turli xillari (marosim, maishiy, mehnat, o'yin, raqs, lirik, nasihatomez va boshqalar), og'zaki an'anadagi o'zbek professional Musiqasida esa doston, katta ashula, ashula, maqom, cholg'u yo'llari kabi janrlar mavjud. O'zbek Musiqa merosida 4 asosiy mahalliy uslubni farqlash mumkin (qarang Buxoro-Samarqand musiqa uslubi, Xorazm musiqa uslubi, Farg'ona -Toshkent musiqa uslubi, Surxondaryo-Qashqadaryo musiqa uslubi). 20-asrda o'zbek va boshqa O'rta Osiyo xalqlari Musiqa merosini yozib olish va o'rganish bo'yicha muhim ishlar bajarildi, yuzlab nota to'plamlari va ilmiy tadqiqotlar nashr etildi. Bastakor, hofiz va sozandalar o'zbek Musiqa merosi durdonalari (Shashmaqom, Xorazm maqomlari, Faryuna-Toshkent maqom yo'llari va boshqalar) ni keng targ'ib qilibgina qolmay, yangi cholg'u kuy va ashulalar yaratdilar, dastlabki musiqali drama va komediya asarlarining muallif yoki hammuallifi bo'lishdi. 1930—1940-yillarda O'zbekistonda avvallari bo'lmagan yangi (opera, balet, simfonik Musiqa, kamer Musiqa, konsert kabi) Musiqa janrlari yuzaga keldi. Ular, ayniqsa, 1950—1960-yillardan boshlab O'zbekiston

kompozitorlari ijodida keng rivoj topdi, shuningdek, ommaviy Musiqaning estrada musiqasi, yoshlar musiqasi kabi yo‘nalishlari ham keng yoyilgan. Musiqa ta’limi tizimi O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat ishlari vazirligi tasarrufida bulib, 311 bolalar musiqa maktablari, 3 maxsus akademik litsey, 30 ga yaqin san’at, Musiqa hamda madaniyat kollejlari, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent davlat madaniyat instituti, Musiqa Uyg‘ur nomidagi san’at instituti va boshqa oliy o‘quv yurtlarida amalga oshiriladi. Hozirda O‘zbekistonda Musiqa faoliyati asosan ijrochi jamoalar (turli orkestr, xor va ansambllar), „O‘zbeknavo“, Uzteleradiokompaniyasi tarkibidagi ijrochi guruxlar va yakkaxonlar hamda mustaqil ravishda ijrochilik bilan shug‘ullanayotgan ayrim xonanda va sozandalar tomonidan amalga oshirilmoqda . xulosa qilib aytadigan bo‘lsam musiqa inson hayoti bilan uzviy bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Omonullayev D.F. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan leksiyalar tezislari. – T., 1990. 39. Orlova T.N., Bekina S.I. Uchite detey pet. –M.: «Prosvesheniye». 1983
- 2.Петрушин В.И. Музыкальная психология. –М., 1997.
- 3.Петерс В.А. Педагогическая психология. –М., 2006

4.Радынова О.П. Слушаем музыку. –М.: «Просвещение». 1990

Халабузарь П.Ф., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания. –М., 1989.

5.Хо'jayeva М.Х. Musiqa idroki va uni rivojlantirish//«Xalq ta'limi». –Т., 2005. № 1. 122-124 b